

raad voor cultuur
raad voor cultuur
raad voor cultuur

R.J. Schimmelpennincklaan 3
postbus 61243
2506 AE Den Haag
telefoon +31(0)70 310 66 86
fax +31(0)70 361 47 27
e-mail cultuur@cultuur.nl
www.cultuur.nl

De minister van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschap
De heer dr. R.H.A. Plasterk
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag

datum: 6 februari 2008
ons kenmerk: wbc-2008.04429/1

onderwerp: advies inzake een veertiende-eeuws beeld in de R.K. Parochiekerk van
Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming te Renkum

Geachte heer Plasterk,

De Raad voor Cultuur adviseert u, op eigen initiatief een beeld uit de R.K. Parochiekerk van
Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming te Renkum, voorstellende de Tronende Maria met
Kind, door plaatsing op de lijst WBC tot beschermd voorwerp aan te wijzen.

Tronende Maria met Kind

Renkum, R.K. Parochie van Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming
Maaslands, midden veertiende eeuw
Eikenhout met originele polychromie. Hoogte 60 cm.
Zilveren kroontjes, stafbekroning en collier niet origineel
Restauratie en conservering in 2004

Herkomst

In 1405 werd door Reinald IV, hertog van Gelre, een Augustijner regularissenklooster
gesticht te Renkum. In de stichtingsoorkonde staat vermeld dat het klooster werd opgericht
om de cultus van het Mariabeeld, 'dat al door zijn voorvaderen werd vereerd', te bevorderen.
In 1574 moeten de zusters hun klooster te Renkum verlaten en vertrekken zij naar
Wageningen. In 1635 overlijdt een van de twee laatst levende zusters in een klooster van
dezelfde orde te Utrecht. In 1656 vermeldt Jacobus de la Torre dat het beeld vanuit
Wageningen in Utrecht is gekomen. Een bevestiging hiervan staat in de *Historie ofte
beschrijving van 't Utrechtse Bisdome* van H.F. van Heussen uit 1719.
Uit ca 1800 dateert het bericht dat het beeld zich bevindt in de Dominicanen-statie aan de
Walstraat te Utrecht (in 1636 gesticht; in 1644 naar de Walstraat verplaatst).
In 1850 komt het beeld in bezit van Chr. Verheem, aan wie het geschonken was door pastoor
Petrus van Ewijk, die het beeld op zolder had bewaard. Een nicht van Verheem verkoopt het
beeld in 1879 aan Gijsbert Brom die het, nadat het in 1905 in Utrecht was geëxposeerd,

doorverkoopt aan J.B. Stolk. In 1928 verkoopt deze het beeld aan de parochie te Renkum, alwaar het nog steeds als cultusbeeld functioneert. Het is alleszins aannemelijk dat het steeds om een en hetzelfde beeld gaat.

Datering en kunsthistorische plaatsbepaling

Tronende Madonnabeelden zijn de oudst bekende Mariabeelden in West-Europa, waarvan de vroegste voorbeelden (twaalfde eeuw) te vinden zijn in Frankrijk en België. In de dertiende eeuw wordt het type van de staande Maria met Kind gebruikelijk, maar het oude zittende type blijft nog tot ver in de veertiende eeuw bestaan.

In Nederland is maar een klein aantal Tronende Madonna's behouden gebleven.

Als oudste geldt een beeldje (h. 22 cm.) uit IJsselstein, dat mogelijk in de kern nog uit de tweede helft van de twaalfde eeuw dateert. Een onooglijk en aangevuld beeld uit Bolsward (h. 56 cm.) kan gedateerd worden in het tweede kwart van de dertiende eeuw.¹

Eveneens uit de dertiende eeuw dateren een beeld dat wordt bewaard in het Museum Catharijneconvent te Utrecht (Maaslands; ca. 1230/40; h. 97 cm), een beeld in St.-Odiliënberg, dat duidelijk lijkt te zijn geïnspireerd door het edelsmeedwerk op de grote Maaslandse schrijnen (Maaslands; einde 13^e eeuw; hoogte 49 cm; WBC-lijst 079) en een beeld in het Bonnefantenmuseum te Maastricht (Maaslands; ca. 1300; hoogte 77 cm). Het Museum Catharijneconvent bezit verder nog een beeld van een Tronende Madonna dat, met name op basis van het staande kind, wordt omschreven als een Keuls standaardmodel (Nederrijns; ca. 1340; h. 103,5 cm).²

Het Tronende Madonnabeeld in Renkum komt wat datering betreft het dichtst bij het laatstgenoemde beeld uit het Museum Catharijneconvent: midden veertiende eeuw. Het heeft daarmee, in tegenstelling tot de andere beelden ook het staande Kind gemeen, een Nederrijns kenmerk. Echter, de vormgeving van de draperie, de brede opzet en de voorname uitstraling van het geheel tonen duidelijk invloed van de vroegere Maaslandse voorbeelden (Museum Catharijneconvent; St.-Odiliënberg).

Bovenstaande in overweging nemend, lijkt het gerechtvaardigd de herkomst van de Tronende Madonna in Renkum te plaatsen in het Maasgebied, met onderkenning van Rijnlandse invloeden en een datering rond het midden van de veertiende eeuw.

Redengeving

De Raad is van mening dat het beeld, voorstellende Maria met Kind, in de R.K. Parochie van Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming te Renkum, onvervangbaar en onmisbaar is voor het Nederlandse cultuurbezit.

¹ Zie Bouvy 1947, afb. 4,7

² Voor de beelden in Utrecht, Odiliënberg, Maastricht en opnieuw Utrecht zie respectievelijk Timmers 1949, 12 en 71 (nr.1); M. van Vlierden, *Hout- en steensculptuur van Museum Catharijneconvent*, Zwolle / Utrecht 2004, 63; *Geloof in beelden. Middeleeuwse beeldhouwwerken in het Maasland*, tentoonstellingscatalogus Bonnefantenmuseum, Maastricht 1984, 32 (nr. 5) en Van Vlierden 2004, 71-73.

Onvervangbaar en onmisbaar

De Madonna van Renkum is een voor Nederland uniek voorbeeld van een veertiende-eeuwse Tronende Madonna met staand kind, vervaardigd in het Maasland onder Nederrijnse invloed. Er is uit deze periode en met deze vormgeving geen ander voorbeeld in Nederland bewaard gebleven (schakelwaarde, ijkwaarde). Bijzonder daarbij is dat de oorspronkelijke polychromie grotendeels bewaard is gebleven. Ook voor de geschiedenis van het religieuze leven in de Noordelijke Nederlanden is het beeld van groot belang (symboolwaarde).

Literatuur

D.P.R.A. Bouvy, *Middeleeuwse beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden*, Amsterdam 1947, 35.

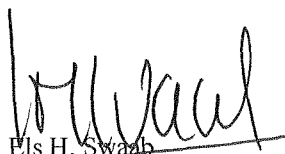
J.J.M. Timmers, *Houten beelden*, Amsterdam/Antwerpen 1949 (serie De schoonheid van ons land), 13 en 71.

P.J. Margry, C.M.A. Caspers, *Bedevoortplaatsen in Nederland, I: Noord- en Midden-Nederland*, Amsterdam 1997, 657-666.

R. Dückers, P. Roelofs, *De gebroeders Van Limburg. Nijmeegse meesters aan het Franse hof 1400-1416*, Catalogus Museum Het Valkhof Nijmegen (Nijmegen 2005), cat.nr. 25 (H.A. Tummers).

Dit advies is voorbereid in overleg met de deskundigen op het gebied van de kerkelijke en de middeleeuwse kunst van de commissie Wet tot behoud van cultuurbezit van de Raad.

Hoogachtend,

Els H. Swaab
Voorzitter

Kees Weeda
Algemeen secretaris